

Barbara Trnovec

Kaj vse bom na poti odkrila, kaj prinesla s seboj!: potovanje in zbirka Alme M. Karlin

1 Uvod

Alma M. Karlin (12. 10. 1889–14. 1. 1950), pisateljica in novinarka, svetovna popotnica, ljubiteljska raziskovalka, poliglotka in teozofinja, je v letih 1919–1927 prepotovala svet. Narava njenega potovanja jo po mojih dognanjih uvršča med največje popotnike vseh časov.¹ Potovala je sama, kontinuirano osem let in v tem času obkrožila Zemljo. Po poti se je preživljala s sprotnim delom, med drugim s poučevanjem jezikov – govorila jih je deset, če štejemo tudi slabo znanje slovenščine –, s prevajanjem in pisanjem novinarskih prispevkov, ki so jih objavljali številni evropski časopisi.

Ko jo je mama na predvečer odhoda vprašala, zakaj gre, ji je odgovorila: »Moram. Nekaj v meni me priganja in ne bom našla miru, če ne bom sledila temu vzgibu« (Karlin, 2010, 307). To je bil »klic zadane naloge, ki je ni bilo mogoče zavrniti« (Karlin, 2007, 8). Leto dni po koncu prve svetovne vojne in mesec dni po dopoljnem tridesetem letu se je s skromnimi prihranki odpravila od doma. Bil je ponedeljek, 24. novembra 1919.

Želela si je odpotovati najprej na Japonsko, vendar je zaradi spleta okoliščin – pomanjkanja denarja ali ustreznih potrdil – v Genovi kupila ladijsko vozovnico do najjužnejšega perujskega pristanišča Mollendo, razmišljajoč, »če vse poti vodijo v Rim, me bodo slej ko prej pripeljale tudi na Japonsko« (Karlin, 2007, 11). Iz Peruja jo je pot vodila v Panamo, ZDA, na Havaje, od tam končno na Japonsko, skozi Korejo na

¹ Naravo njenega potovanja sem leta 2009 opredelila v diplomskem delu (Trnovec, 2009, 61), to sem leta 2011 zapisala tudi v monografiji *Kolumbova hči: Življenje in delo Alme M. Karlin* (Trnovec, 2011, 25). Istega leta sem postavila tezo, da jo narava njenega potovanja uvršča med največje popotnike vseh časov. To tezo sem dokazala na podlagi analize in primerjave narave potovanj popotnikov, ki veljajo za največje popotnike vseh časov. Obstaja več seznamov (primer: <https://www.independent.co.uk/travel/news-and-advice/10-greatest-travellers-all-time-6104262.html>), na katerih se pogosto pojavljajo imena Krištof Kolumb, Xuanzang, James Cook, Ibn Battuta, Marco Polo, Vasco da Gama, Charles Darwin, Richard Francis Burton, Yuri Gagarin, Fridtjof Nansen, Michael Palin ... Alme M. Karlin na teh seznamih ne najdemo, čeprav so raziskovalni izsledki pokazali, da je svet prepotovala na način kot – po dosedanjih ugotovitvah – nihče pred njo. *National Geographic Traveler* je ni umestil niti na pregledni seznam »pionirskih ženskih popotnic, ki so se upirale konvencijam in s svojimi drznimi avanturami utirale poti v svet« (Knorovsky, 2019, 102–107). Presenetljivo, na ta seznam tudi ni bila uvrščena dunajska popotnica Ida Pfeiffer.

Kitajsko in Formozo (Tajvan), nato v Avstralijo, na Novo Zelandijo, sledila so tihomorska otočja Fidži, Novi Hebridi (Vanuatu) in Salomonovi otoki, nato Papua Nova Gvineja, Java, Tajska in Indija, od koder se je po osmih letih – najverjetneje 28. decembra 1927, tako kažejo moji izračuni – vrnila domov.²

»Odpeljala sem se proti zahodu, zdaj se vračam z vzhoda. /.../ Prepotovala sem najbolj oddaljene dežele in s seboj prinašam več, kot sem kdaj v sanjah upala pomisliti. /.../ Vse sem dosegla in vendar je ostal občutek hromečega poraza« (Karlin, 1996, 366). Ko se je Alma M. Karlin vrnila domov, je doživela globoko razočaranje. Sanje, da jo bodo someščani in prijatelji pričakali z ovacijami, se niso izpolnile (Karlin, 1996, 380–383). Zgovoren je zapis, da se je počutila, kot bi šla na luno in prinesla nazaj kamen, ki ga lahko najdeš ob vsaki reki (Karlin, 1996, 382). Nekaj dni kasneje, 5. januarja 1928, je kljub temu v *Cillier Zeitungu* povabila »svoje ljube someščane«, vse »znanja željne«, naj si pridejo pogledat njeno zbirko (Karlin, 1928, 2), in so prišli. »Od nekdaj sem veljala za čudakinjo. Zdaj pa so me prihajali gledat kot moje zbirke, kot čudo, ki se ga splača videti« (Karlin, 1996, 383).

Drugače kot doma so jo sprejeli v tujini, s spoštovanjem in občudovanjem. Slavo in uspeh, o katerih je sanjarila kot mlado dekle, so ji prinesli potopisi, ki so izšli v Nemčiji v letih 1929–1933, in predavanja po evropskih prestolnicah – na Dunaju, v Münchnu, Berlinu, Hamburgu, Londonu, Parizu in drugod –, ki so bila deležna izjemnega zanimanja (Schreiber, 1934, 168).

2 Alma M. Karlin je vseh osem let potovanja slikala akvarele rastlin. Ti so izjemno pomembni; ne toliko zaradi svoje umetniške vrednosti – po mnenju stroke so sicer tehnično solidno izvedeni –, ampak predvsem kot vir podatkov, vsi so namreč opremljeni s krajem in datumom nastanka. Omogočili so mi doslej najnatančnejšo časovno in prostorsko rekonstrukcijo njenega potovanja. To ni bilo preprosto, saj v svojih potopisih pogosto ne navaja, kdaj se kje nahaja ter krajev, ki jih je obiskala. Poleg tega navaja kolonialna poimenovanja, ki niso več v rabi, večkrat so zapisana napačno. Zemljevid s seznamom zemljepisnih imen držav, otokov in mest, ki jih je obiskala (Trnovec, 2020, 58–60), je pregledal dr. Matjaž Geršič z Geografskega inštituta Antona Melika (ZRC SAZU). Nadaljnje raziskovanje bo morda razkrilo še kako dodatno lokacijo, ki jo je obiskala, ali pokazalo, da katere od teh, ki jih navajam zdaj, ni obiskala. V preteklosti se je zastavljalo vprašanje, ali je obiskala Tibet, kar se po moji oceni ni zgodilo (Trnovec, 2020, 70). Še vedno pa se zastavlja vprašanje, ali je res obiskala otok Hokaido in tamkajšnje staroselce Ainuje. Vsi zapisi, tako v potopisu *Samotno potovanje* kot v 19. popotni skici, objavljeni v dveh delih v *Cillier Zeitungu* 16. in 19. 8. 1923, pod naslovom 'Hladna dežela Ainujev' (*Das Ainuland, das kühle I., II.*), so napisani z veliko podrobnostmi in ustvarjajo vtis, kakor da je avtorica vse zapisano neposredno doživela, tega pa eksplicitno ni zapisala. Odstavek v potopisu *Samotno potovanje (Einsame Weltreise)*, v katerem omenja Ainuje in Hokaido, se glasi: »Musik, Aberglaube, Zwergbäumchen, Hunde und der schöne japanische Hahn mit seinen Riesenschwanz, Märchen, Geister und Götter, die Ainus auf Hokkaido, die heißen Quellen auf Kiushiu, die ich besuchte, /.../ Kobe, Osaka, Kioto, Nara – sollen sie alle unerwähnt bleiben?« (Karlin, 1929, 215). Iz strukture povedi je mogoče sklepati, da je poleg vrelcev v Kjušuju obiskala tudi Ainuje; »die ich besuchte« se namreč lahko nanaša na oboje. V prvem slovenskem prevodu lahko celo preberemo: »... vse to sem videla, spoznala in vzljubila« (Karlin, 1969, 194), kar priča o različnih možnih interpretacijah. Dejstvo je, da Alma M. Karlin ni zapisala, da otok je ali ni obiskala, da torej piše po pripovedovanju ali povzema zapis koga drugega. Ob tem ne smemo pozabiti, da ji je bilo veliko do tega, da bi bilo njeno poročanje verodostojno; zapisati ni hotela ničesar, kar bi bilo izmišljeno (Karlin, 2010, 298).

2 Motivi

V letih 2019–2020 sem opravila podrobno analizo izbranih besedil Alme M. Karlin – avtobiografije, potopisov in novinarskih prispevkov – ter Zbirke Alme Karlin, ki jo hrani Pokrajinski muzej Celje, torej zbirke predmetov, ki jih je zbirala med potovanjem okrog sveta. Cilj analize je bil ugotoviti, kako je narava njenega potovanja vplivala na njeno zbiranje in kako se to odraža na njeni zbirki. V okviru izbranega raziskovalnega področja sem si zastavila naslednja raziskovalna vprašanja: Kakšni so bili njeni motivi za potovanje in zbiranje? Katera so bila njena interesna področja? Kakšna je bila njena zbiralna politika³ oziroma zbiralne strategije? Ali je torej zbirala načrtno in sistematično ali naključno? Kateri so bili njeni cilji? V nadaljevanju navajam izvirne raziskovalne izsledke, ki odgovarjajo na ta vprašanja, pa tudi nekatere druge, nepričakovane in presenetljive ugotovitve.⁴

Almo M. Karlin sta na pot gnala raziskovalni duh in želja po učenju – nič je namreč ni navdajalo z večjim zadoščenjem kot učenje nečesa novega (Karlin, 2010, 278). »Kaj vse bom videla, se naučila, dosegla /.../, kaj vse bom na poti odkrila, kaj prinesla s seboj, kaj vse dala človeštvu!« (Karlin, 2010, 306). Te besede razkrivajo nekatere motive (produkcija nove vednosti in njeno posredovanje drugim) ter izražajo namero, da bo po poti zbirala predmete in osnovala lastno zbirko. To namero je tudi uresničila.

Na potovanje se je pred odhodom pripravljala na različne načine; prebirala je literaturo s področij zgodovine, geografije, primerjalne religiozologije in botanike ter topise.⁵ Pri celjskem slikarju Augustu F. Seebacherju se je učila risanja in slikanja, z namenom, da bi po poti lahko upodabljala rastline. »Ko se bom podala v širni svet,

3 Po besedah ddr. Verene Vidrih Perko, arheologinje in muzealke, velike poznavalke zgodovine zbirateljstva in (muzejskih) zbirk, pa tudi (muzejskih) zbiralnih politik, lahko, široko vzeto, govorimo o zbiralni politiki Alme M. Karlin, čeprav izraz najpogosteje povezujemo s poslanstvom muzeja (ali druge institucije) – to je temeljni dokument vsakega muzeja, v katerem je opredeljena tudi njegova zbiralna politika –, redkeje pa govorimo o zbiralni politiki posameznika (Vidrih Perko, osebna komunikacija, oktober 2020). Kot muzealka se tega zavedam, vendar sem z uporabo izraza zbiralna politika želela poudariti, da je Alma M. Karlin pred odhodom na pot načrtovala zbiranje in oblikovanje lastne zbirke, ki bo služila produkciji nove vednosti in njenemu posredovanju različnim zainteresiranim javnostim, in to namero je tudi uresničila. V primeru Alme M. Karlin in drugih posameznikov, popotnikov zbiralcev, lahko govorimo tudi o zbiralnih strategijah.

4 Obsežne izvirne raziskovalne izsledke sem strnila in objavila tudi v monografiji *Neskončno potovanje Alme M. Karlin: življenje, delo, zapuščina* (Trnovec, 2020, 104–123).

5 Za zdaj poznamo le malo del, ki jih je prebirala, preden se je odpravila na pot, in so torej oblikovala njeno vednost ter njen pogled na Drugega. Kljub temu ni dvoma, da je bil ta pogled, ki ga razbiramo iz njenih zapisov, izrazito etnocentričen in evropocentričen, mestoma razbiramo tudi rasistične predsodke (Trnovec, 2020, 14–17). Zelo pomembni pa sta dve ugotovitvi: da je bila v odnosu do Drugega ambivalentna, o tem priča njen odnos do Japoncev in Kitajcev (prav tam), in da se je med potovanjem pogosto učila od staroselcev, kar pomeni, da njena produkcija nove vednosti ne temelji zgolj na t. i. zahodni vednosti o neevropskih ljudstvih. Izjemno zanimiv je opis dogodka, ki ga je doživela na Tavevi, enem od fidžijskih otokov; tamkajšnji domačini, s katerimi se je družila, so jo povabili s seboj na lov na morske črve balolo. Pridružila se jim je kljub močnemu nasprotovanju svoje gostiteljice, gospe D. – člani njene družine so bili edini belci na otoku –, ki ji je pojasnila, da je »predvsem pisateljica!« (Karlin, 1996, 27).

hočem spoznati notranjost stvari. S tem imam v mislih dušo narodov, rastline in živali ...» (Karlin, 2010, 251). Pri izpolnjevanju zadane naloge je bila neomajna. »Hotela sem se učiti, pisati, risati in čudeže, ki sem jih doživljala, v polni meri posredovati tudi drugim« (Karlin, 2007, 44).

Pomemben motiv je bila tudi želja po maminem spoštovanju in priznanju.⁶ Upala je, da bo mama ponosna nanjo, ko se bo vrnila s poti; s temi besedami celo zaključuje avtobiografijo (Karlin, 2010, 307). Tako je tudi bilo. »Z menoj kot s človeškim primerkom se je sprijaznila šele takrat, ko sem si kot pisateljica in ženska, ki je objadrala svet, ustvarila določeno ime in so ji ljudje za takšno hčerko čestitali« (Karlin, 2010, 221).

Med osrednjimi motivi za odhod na pot in zbiranje – prav motivi so ključnega pomena, kadar poskušamo zbrane predmete opredeliti kot zbirko in jo ločiti od drugih oblik akumulacije predmetov (Pearce, 1994, 158) – razbiramo tudi željo po uspehu in uveljavitvi. Ko jo je med potovanjem po Fidžiju doseglo več pisem njenega literarnega zastopnika, je zapisala: »Željno in na mah sem jih prebrala. Kako je človek lahko otročji! Pri vsakem pismu sem upala, da bom prebrala o tistem preobratu, ki bo napravil iz nepoznane raziskovalke slavno osebo« (Karlin, 1996, 39).

3 Interesna področja

Analiza je pokazala, da so bila interesna področja Alme M. Karlin številna; kjerkoli je bilo mogoče, je v knjižnicah preučevala literaturo z različnih področij in druge vire (na primer zemljevide) ter se tako pripravljala na nadaljevanje poti; obiskala je številne muzeje in tako spoznavala različne vidike posameznih kultur; poudarjeno je bilo njeno zanimanje za botaniko, zoologijo, vzgojo in izobraževanje, primerjalno religio-logijo, ljudska verovanja, vraževerje in čarovništvo, umetnost – od gledališča, glasbe in plesa do književnosti in slikarstva –, oblačilno in bivalno kulturo, obrede prehoda ter za različne gospodarske dejavnosti – poleg rokodelstva in obrti tudi za industrijo, trgovino in poljedelstvo.

Na Tajvanu je imela privilegij, da se je lahko »na praznični dan sprehodila po zaprtem muzeju« (Karlin, 1997, 112). Sklepamo lahko, da jo je vodil najboljši vodnik, kar si jih je bilo takrat mogoče zamisliti. Omenja namreč »najboljšega etnologa gospoda dr. Morija« (Karlin, 1997, 112). To je bil skoraj zagotovo Mori Ushinosuke, ki velja za enega prvih antropologov na Tajvanu in velikega poznavalca tajvanskih staroselcev (Tierney, 2010, 85–89). Bil je namestnik direktorja osrednjega muzeja v Tajpeju (takrat Taihoku) in kustos zbirke staroselskih predmetov. Zapisala je tudi, da jo je »najbolj znan botanik učil svoje vede« (Karlin, 1997, 112). Mori je bil velik poznavalec otoškega rastlinstva. Številne tajvanske avtohtone rastline je tudi poimenoval (Tierney, 2010, 85).

6 Alma M. Karlin je imela s svojo mamo izjemno zapleten odnos, ki jo je zelo negativno zaznamoval (Trnovec, 2020, 76–79).

Zelo rada se je podala v naravo – tako v parke kot v divjino –, kjer je spoznavala rastlinstvo in živalstvo. Svojo zbirko je z nabiranjem primerkov zelo obogatila. Ilustrativen je zapis, ki je nastal v Sydneyju: »Še naprej sem obiskovala muzeje, preživljala večere v javni, zelo dobri knjižnici, iskala ljudi, ki bi mi postregli z informacijami in obiskovala predavanja ljubiteljev narave« (Karlin, 2007, 383). S slednjimi je večkrat obiskala bližnji narodni park, kjer so nabirali primerke rastlin in žuželk »in od koder smo se zvečer sicer utrujeni, a z bogatim plenom vračali domov« (Karlin, 2007, 383).

Alma M. Karlin se je prištevala (tudi) med učiteljice, kar pojasni njeno poudarjeno zanimanje za vzgojo in izobraževanje. Zelo pogosto poroča o obiskovanju šol. Zanimiv je opis srečanja s šolsko inšpektorico v Kuala Lumpurju, ki je v različnih državah Malajskega polotoka obiskovala šole in tam predavala; poleg tega je bodoče učiteljice pripravljala na strokovni izpit. Večina med njimi je bila svoj poklic pripravljena opravljati le v domači vasi, in še to le do poroke. »Tako si moral vedno znova računati z novimi, nešolanimi močmi, ki nikoli niso bile tako predane kot katera od nas ...« je zapisala (Karlin, 1996, 258).

Zelo poudarjeno je bilo njeno zanimanje za primerjalno religiologijo – za svetovna verstva in različne razsežnosti religijskih pojavov –, pa tudi za ljudska verovanja, vraževerje in čarovništvo. To se odraža v večini njenih literarnih del. Ilustrativen je dogodek, o katerem poroča z otoka Bougainville v jugozahodnem Pacifiku. Britanski kolonialni uradnik in sodnik – njegovega imena ne navaja –, ki ga je tam spoznala, je ravno v času njenega prihoda obravnaval primer *malere*, ljubezenskega uroka. To jo je »neizmerno zanimalo« (Karlin, 1996, 103); urok in njegovo delovanje je podrobno opisala (Karlin, 2009, 185).

Z velikim zanimanjem si je ogledovala najrazličnejša svetišča. Burme (danes Mjanmar) ni hotela zapustiti, dokler si ni ogledala znamenite budistične pagode Švedagon (Shwedagon). S svojo lepoto jo je povsem prevzela. »To je trdnjava budizma, svetišče tihega verovanja, ki v zakonu večnih ponovitev izhaja iz vzroka in učinka in ne pozna milosti. Kar je človek zagrešil, to mora poravnati. /.../ Nositi mora posledice – dobre ali slabe, odvisno od dejanja –, ki hladno in pravično sledijo. Budizem se mi je zdel edina razumljiva religija na svetu« (Karlin, 1996, 292–293).

Bila je tudi velika ljubiteljica umetnosti. Na Japonskem je spoznala številne umetnike z različnih ustvarjalnih področij, od gledališča, glasbe in plesa do književnosti in slikarstva. »Na osnovi teh poznanstev sem dobila vpogled v japonski umetniški ideal« (Karlin, 2007, 250). Močno jo je pritegnilo tradicionalno japonsko slikarstvo. »Japonskega načina slikanja« jo je učil eden od slikarjev, ki jih je spoznala (Karlin, 2007, 241). Povsem sta jo očarala tudi gledališče in ples (Karlin, 2007, 267).

Vedno znova se dotika oblačilne in bivalne kulture. Slikovit je opis Vutungovk in Vutungovcev na Novi Gvineji (Karlin, 1996, 161) ali opis sopotnikov na vlaku, na poti iz Delhija v Lahore (Karlin, 1996, 328).

Zanimali so jo tudi obredi prehoda. O Tajalih je zapisala, da so bili v preteklosti prepoznavni po obraznih tetovažah, ki so jih ločevale od drugih plemen. Dekletom so obraz tetovirali z značilno tetovažo po licih, ko so dobile prvo menstruacijo, fantom pa z značilno tetovažo pod spodnjo ustnico, potem ko so uplenili človeško glavo. Moški brez te tetovaže je veljal za strahopetca in je bil deležen skrajnega prezira. Tako kot se mladenič ne more poročiti, dokler ne prinese domov vsaj ene glave, kajti to je znak njegove zrelosti, dekle ne more vstopiti v zakon, dokler ji ne tetovirajo obraza. Tetovaže na ženskih obrazih so prav posebej pritegnile njeno pozornost. »Ženske imajo devet prog od vrha ušesa do ust in od ust nazaj do ušesne mečice. Te temno modre proge na rjavem obrazu z ostrimi, raziskujočimi, kakor oglje črnimi očmi jih sicer ne polepšajo niti ne dajejo vtisa dobrodušnosti, so pa slikovite in nenavadne« (Karlin, 1997, 118).

Z velikim zanimanjem je vsepovsod pri delu opazovala rokodelce in obrtnike. »V ročnih spretnostih nas vzhodnjaki krepko prekašajo. Njihova potrpežljivost je občudovanja vredna. Z enim predmetom se lahko ukvarjajo zelo dolgo. O tem pričajo čudoviti lakirani izdelki, ki jih je potrebno polakirati dvajsetkrat, tridesetkrat, da, celo stokrat in nato spolirati ...«, je zapisala na Japonskem (Karlin, 2007, 257). Zanimala so jo različne gospodarske dejavnosti, poleg rokodelstva in obrti tudi industrija, trgovina in poljedelstvo. Iz Peruja je med drugim poročala o rastlini aji oziroma o »živo rdečem čiliju«, s katerim je mogoče začiniti vsako jed, ji tako izboljšati okus in jo »lepo rdeče obarvati, da postane vabljava za oko« (Karlin, 1997, 10). Poudarila je, da bi posušenega lahko uvažali. V Honoluluju si je ogledala tovarno sladkorja in se natančno seznanila s postopkom pridelave (Karlin, 2007, 209–210). V Tajpeju (takrat Taihoku) je dobila dovoljenje za ogled tovarne kafe, »kar le redko dovolijo« (Karlin, 1997, 112). Obisku tovarne je posvetila celotno poglavje v potopisu, s Tajvana pa je poročala tudi o trgovini s čajem in tobakom.

4 Zbiralne strategije in zbirka

Kljub temu da je Alma M. Karlin svoje potovanje in zbiranje pred odhodom natančno načrtovala, lahko ugotovimo, da se je zaradi nepredvidenih okoliščin (pogosto ni imela možnosti opravljati plačanega dela, od katerega je bilo odvisno njeno preživetje, ne le potovanje in zbiranje; ponekod je imela velike težave z ladijskimi prevozi) sproti odločala o nadaljnjem poteku potovanja, zbiranje pa pogosto ni moglo potekati sistematično. Še najbolj se je sistematičnemu zbiranju približala z zbiranjem razglednic in pahljač ter s slikanjem akvarelov, torej z beleženjem rastlinstva. Zbiranje je v veliki meri potekalo naključno, rezultat takšnega zbiranja pa se po mojih ugotovitvah odraža v raznorodnosti zbirke.

Analiza je pokazala, da je predmete za svojo zbirko pridobivala na tri načine: z nakupi, z nabiranjem v naravi in kot darila. Ilustrativen je zapis, ki je nastal na tihoocenskem otoku Ali: »Otroci so vedeli, da zbiram vse mogoče, zato so mi nosili najbolj nenavadne stvari ...« (Karlin, 1996, 140). V dar je, med drugim, v Peruju dobila kipec

daoističnega nesmrtnika Li Tieguaija, ki je danes eden najbolj poznanih predmetov iz njene zbirke. Številne predmete so ji podarili tudi na Japonskem. »Vsak Japonec na večer pred novim letom kaj pokloni in tudi jaz sem dobila od svojih učencev in znancev ljubka darila, ki sem jih umestila v svojo zbirko. Bambusove škatlice, prevlečene z lakom, svilene torbice, japonski koledar ...« (Karlin, 1969, 179).

Poleg številnih drugih daril, ki jih še omenja, je v zbirko umestila več sto živalskih in rastlinskih primerkov, ki jih je nabrala v naravi. »Bosa sem tekala okoli in nabirala koralice, najlepše na celem mojem potovanju in najrazličnejših vrst /.../ Tudi tigraste školjke in morske polže, dragocene školjke kauri sem najdevala in sama sebi sem se zdela bogata,« je zapisala na Fidžiju (Karlin, 1996, 19). Večkrat omenja zbiranje različnih žuželk; nabirala je tudi semena, različne plodove in vzorce lesa ter slikala rastlinstvo. Velik del zbirke je torej pridobila brezplačno. To se po moji oceni povsem sklada z naravo njenega potovanja; pogosto je potovala z zelo omejenimi finančnimi sredstvi, denar za preživetje in nadaljevanje poti si je večkrat morala celo izposoditi od novih znancev.

Kadar je dovolj zaslužila, je denar investirala tudi v nakupe predmetov, s katerimi je obogatila svojo zbirko. Omenja številne nakupe, med drugim spominkov, ki jih je kupovala na Japonskem »s honorarji, ki jih je prejemale za novinarsko delo pri različnih časopisih« (Karlin, 2007, 262), porcelanskih figuric v Kantonu (Karlin, 1969, 276), batika na Javi (Karlin, 1996, 219), pahljač v Kalkuti (Karlin, 1996, 298) ... Kupovala je tudi razglednice; »z njimi sem opremila svoje članke, nekaj pa sem jih imela tudi za svojo zbirko« (Karlin, 2007, 359).

V potopisih večkrat poroča o tem, da je predmete pošiljala domov. Na otoku Ali je zapisala: »Moja dela so bila zapakirana in odposlana, prav tako paketi z zbirkami« (Karlin, 1996, 155). O predmetih, ki jih je pošiljala domov, je v posebnem zvezku vodila zelo natančno evidenco (Karlin, 1996, 213). Žal ta zvezek, tako kot njen popotni dnevnik, velja za izgubljenega. Zanesljivih podatkov o izvoru posameznih predmetov torej za zdaj ne poznamo, razen za tiste predmete, ki jih omenja v svojih zapisih.

Zbirka, ki jo je osnovala med potovanjem okrog sveta, je po njeni smrti leta 1950 prešla v last njene dedinje, Nemke Thee Schreiber Gammelin. Ta se je že istega leta odločila, da jo v zameno za jugoslovansko državljanstvo izroči takratnemu Mestnemu muzeju Celje, kakor sta bili skoraj zagotovo dogovorjeni.⁷ Nekaj let kasneje se je to tudi zgodilo.⁸ Kot je razvidno iz darilne listine, je predmete muzeju izročala v letih 1957–1960. V zvezi s provenienco so bili popisani leta 1958, leta 1964 pa inventarno.

7 Domoznanski oddelek Osrednje knjižnice Celje hrani nepodpisano izjavo Thee Schreiber Gammelin z dne 30. 3. 1950, iz katere je razvidno, da je poleg jugoslovanskega državljanstva v zameno za zbirko postavila še dva pogoja: da lahko živi v svoji hiši v Pečovniku in da je po smrti pokopana poleg Alme M. Karlin na Svetini.

8 Sodeč po različnih, bolj ali manj tehtnih pričevanjih zbirke ni izročila v celoti. Posamezne predmete naj bi namreč še leta kasneje prodajala, med drugim skrčeno človeško glavo (slo. tudi čanca), ki bi jo popotnica lahko pridobila v Peruju.

Pri obeh popisih je sodelovala takrat pristojna kustosinja Milena Moškon. Zbirka je bila poimenovana *Zbirka Alme Karlin* in je pred dopolnjevanjem štela nekaj več kot 800 inventariziranih predmetov ter več kot 500 razglednic.

5 Cilji

Poleg izobraževalnih ciljev – torej ustvarjanja nove vednosti in njenega posredovanja drugim – lahko, presenetljivo, vendar nedvoumno, razbiramo tudi gospodarske in politične cilje, ki si jih je Alma M. Karlin zastavila že pred odhodom na pot. Analiza je pokazala, da je ves čas potovanja iskala stike z ljudmi – s tujci in domačini, staroselci –, od katerih bi se lahko kaj novega naučila. Nadvse zanimiva je ugotovitev, da so bili to pogosto vplivni in zelo izobraženi moški, h katerim je pristopala nenavadno suvereno. Njeni cilji so bili popolnoma jasni in največkrat jih je uspešno dosegla: s pomočjo teh moških je prišla do dragocenih, specialnih znanj in priporočilnih pisem, ki so ji močno olajšala – med drugim pocenila – potovanje.

Večkrat poroča, da so ji omogočili dostop tja, kamor ga sicer ne bi imela, na primer v tovarne, šole in na območja z omejenim dostopom. Poleg nemškega veleposlanika v Tokiu dr. Wilhelma Heinricha Solfa, angleškega pesnika Ernesta Edwina Speighta, znamenitega in uglednega dopisnika več nemških časopisov Ericha von Salzmann, nemškega jezikoslovca, etnologa in sinologa dr. Ferdinanda Lessinga, že omenjenega japonskega antropologa in botanika Morija Ushinosukeja in gospoda H., vplivnega nizozemskega kolonialnega uradnika ter sodnika na Novi Gvineji,⁹ velja omeniti vsaj še dva, zelo ilustrativna primera.

Na ladji Bologna se je spoprijateljila z danskim botanikom, gospodom G. Na Barbadosu sta se skupaj izkrcala, da bi »preučila floro in favno« (Karlin, 2007, 41). Navdušena je bila nad vsem, kar je novega izvedela. Zapisala je: »V enem dnevu sem se naučila toliko, kolikor bi sicer izvedela v nekaj mesecih« (Karlin, 2007, 43).

Podobno je zapisala na Tajvanu (takrat Formoza), ko ji je antropolog Mori dal »na stotine nasvetov v zvezi z raziskovanjem divjakov«, kar ji je »prihranilo več mesecev iskanja in raziskovanja« (Karlin, 1997, 112). Takrat ji je uspelo priti tudi do gospoda H., »najmogočnejšega moža na Formozi« (Karlin, 2007, 324). To bi lahko bil vplivni japonski kolonialni uradnik Shimomura Hiroshi, vodja civilne uprave na Tajvanu,¹⁰ ki bi ji lahko omogočil vstop na ograjeno in zastraženo območje Tajalov. To je bilo mogoče le izjemoma, s posebnim dovoljenjem in v policijskem spremstvu (Karlin, 2007, 328).

9 Identiteto ljudi, ki jih je srečevala med potovanjem, je pogosto v celoti ali delno zakrila. Tako je bilo tudi z vsemi naštetimi vplivnimi moškimi. Zavedala se je, da bodo zelo verjetno brali njene potopise.

10 Japonski pisatelj in pesnik Haruo Satō je poleti 1920 obiskal Tajvan. V Tajpeju se je srečal z Morijem. Ta ga je predstavil Shimomuru Hiroshiju, ki je pisatelju pomagal pridobiti vsa potrebna dovoljenja za obisk staroselskih območij (Tierney, 2010, 89). Po podatkih, dostopnih na spletu, naj bi Shimomura Hiroshi funkcijo vodje civilne uprave na Tajvanu opravljal do leta 1921, Alma M. Karlin pa je otok obiskala leta 1923, zato bo treba njuno morebitno povezavo dodatno raziskati in jo potrditi ali ovreči.

Alma M. Karlin je z velikim zanimanjem spoznavala različne gospodarske dejavnosti in razmišljala o tem, kako bi bilo mogoče dobre prakse prenesti v domače okolje. Zelo ilustrativno je njeno poročanje iz Peruja. Poleg že omenjenega čilija, katerega uvoz je predlagala, je natančno opisala postopek priprave čiče oziroma koruznega piva. »To pivo bi bilo blagoslov za moje rojake, saj koruza pri nas dobro uspeva. Pivo, izdelano iz nje vsebuje malo alkohola, je hranilno in odlično proti boleznim jeter, ledvic in mehurja« (Karlin, 1997, 8-9). Poročala je tudi o pridelavi in skladiščenju krompirja. Izrazila je upanje, da bo kdo od naprednih rojakov¹¹ – kmet, trgovec ali gostilničar – informacije koristno uporabil. »Namen moje poti je, da bi s pridobljenim znanjem in izkušnjami pomagala rojakom in ljudem nasploh« (Karlin, 1997, 11).

Celjski lokalni časopis *Cillier Zeitung* je vsa leta, ko je bila na poti, brezplačno objavljala njene novinarske prispevke. »Pošljala sem jih samo z namenom pospeševati nemštvo« (Karlin, 1996, 101). Revno nemško prebivalstvo si namreč po njenih besedah ni moglo privoščiti nakupa knjig. Menila je, da je bolje, da berejo njene prispevke v časopisu kot poceni pogrošno literaturo. Zelo zgovorne so tudi besede Geneve L. A. Shaffer,¹² nekdanje predstavnice gospodarske zbornice San Francisca, ki je v popotni dnevnik med drugim zapisala, da je Alma M. Karlin »na triletnem potovanju, da bi preučila pogoje na tihomorskih otokih in ugotovila, ali lahko njeni sodržavljeni uspešno migrirajo na to območje« (Shaffer, 2014, 1).

Ta in številna druga razmišljanja ter aktivnosti Alme M. Karlin nikakor niso apolitična in v novo luč postavijo tudi njeno delo na nemškem veleposlaništvu v Tokiu. To bo zagotovo še predmet nadaljnjih raziskav, za zdaj pa o tem vemo zelo malo.¹³ Sama je zapisala zgolj to, da je morala prepisovati vsebino različnih dokumentov, da so celo zadeve, ki obravnavajo usodo narodov, lahko zelo dolgočasne in da vsi dokumenti niso bili namenjeni njenim očem. Menila je, da to, kar je zapisala, nikogar ne bo prizadelo, saj »gre zgolj za kratko opombo in ne za izdajstvo« (Karlin, 2007, 248). Bila je vesela, da je »spoznala življenje na političnem uradu« (Karlin, 2007, 269). Na prošnjo veleposlanika dr. Wilhelma Heinricha Solfa je na veleposlaništvu ostala tri mesece dlje, kot je namerala. Tri leta in pol kasneje je dobila delo tudi na nemškem veleposlaništvu v Singapurju.

11 Z rojaki je – skoraj zagotovo – imela v mislih predvsem celjsko nemško prebivalstvo. S svojim (novinarskim) delovanjem je namreč – po svojih besedah – »pospeševala nemštvo« v Celju. Zofije Tratnik, Celjanke slovenskega rodu, ki jo je srečala v Bangkoku, ni imenovala rojakinja, ampak »polrojakinja« (Trnovec, 2020, 89).

12 Za eno svojih bolj zanimivih in dragocenih odkritij štejem zapis v delu *The Log of the Empire State* oziroma *Ladijski dnevnik Empire Stata* avtorice Geneve L. A. Shaffer. Ta se je septembra 1921 odpravila na trimesečno potovanje, da bi pripomogla h krepitvi gospodarskih stikov z Vzhodno Azijo. V delu opisuje svoje potovanje, med drugim dogajanje na ladji, že na prvi strani dnevnika pa omenja Almo M. Karlin.

13 Raziskava, ki sem jo opravila v Berlinu 24. 8. 2016, ni prinesla pričakovanih rezultatov v zvezi z delom Alme M. Karlin na nemškem veleposlaništvu v Tokiu. Izkazalo se je, da nemški zvezni arhiv Bundesarchiv Berlin hrani mapo R 9361/V 23939 z dokumenti o Almi M. Karlin, vendar med dokumenti ni niti enega, ki bi dodatno osvetlil naravo njenega sodelovanja z omenjenim veleposlaništvom.

6 Zaključek

Analiza izbranih besedil Alme M. Karlin in Zbirke Alme Karlin je pokazala, da so potovanje, zbiranje in pisanje pri njej neločljivo povezani procesi. Glavni motivi, ki so jo nagovorili k tem aktivnostim, so bili produkcija nove vednosti in njeno posredovanje drugim, mamino spoštovanje in priznanje ter uspeh in slava.

Njena interesna področja so bila številna; zanimala so jo različne kulture in načini življenja v vsej njihovi kompleksnosti. K sestavinam posameznih kultur, ki so bile predmet njenih raziskav, je pristopala kot pisateljica, novinarka, ljubiteljska raziskovalka in zbirateljica. Čeprav je zbiranje pred odhodom na pot načrtovala, je zaradi spleta okoliščin v veliki meri potekalo naključno. Analiza je pokazala, da je predmete za svojo zbirko pridobivala na tri načine: z nakupi, z nabiranjem v naravi in kot darila. Rezultat takšnega zbiranja se po mojih ugotovitvah odraža v raznorodnosti zbirke. Poleg izobraževalnih ciljev – ustvarjanja nove vednosti in njenega posredovanja drugim – lahko, presenetljivo, vendar nedvoumno, razbiramo tudi gospodarske in politične cilje.

V članku sem se osredotočila na naravo njenega potovanja, zbiranja in zbirke. Izvirni raziskovalni izsledki, ki jih prinaša ta članek, kličejo k umestitvi Alme M. Karlin v širši kontekst popotnikov zbirateljev – o slovenskih so pisali številni avtorji (Šmitek 1988 in 1995; Frelih, 2009; Čeplak Mencin, 2012; Vampelj Suhadolnik, 2019) –, zlasti na podlagi primerjalnih analiz narave potovanj, zbiranja in zbirk. Podrobnejša primerjava z dunajsko popotnico Ido Pfeiffer, ki jo s celjsko popotnico družijo osupljive biografske in druge podobnosti (Trnovec, 2020, 52–53), je že tema enega mojih naslednjih člankov.

Zahvala

Članek je nastal v okviru projekta *Vzhodnoazijske zbirke v Sloveniji: vpetost slovenskega prostora v globalno izmenjavo predmetov in idej z Vzhodno Azijo* (2018–2021) (št. J7-9429), ki ga iz državnega proračuna financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS).

Bibliografija

- Čeplak Mencin, R., *V deželi nebesnega zmaja: 350 let stikov s Kitajsko*, Ljubljana 2012.
- Frelih, M., *Sudanska misija 1848–1858: Ignacij Knoblehar – misijonar, raziskovalec Belega Nila in zbiralec afriških predmetov*, Ljubljana 2009.
- Karlin, A. M., XIX. Das Ainuland, das kühle I., *Cillier Zeitung*, letnik 48, št. 65, 16. 8. 1923.
- Karlin, A. M., XIX. Das Ainuland, das kühle II., *Cillier Zeitung*, letnik 48, št. 66, 19. 8. 1923.
- Karlin, A. M., Aus Land und Stadt, *Cillier Zeitung*, letnik 53, št. 2, 5. 1. 1928.
- Karlin, A. M., *Einsame Weltreise: Die Tragödie einer Frau*, Minden in Westfalen 1929.
- Karlin, A. M., *Samotno potovanje*, Ljubljana 1969.

- Karlin, A. M., *Urok Južnega morja: tragedija neke žene*, Celje 1996.
- Karlin, A. M., *Popotne skice*, Ljubljana 1997.
- Karlin, A. M., *Samotno potovanje v daljne dežele: Tragedija ženske*, Celje 2007.
- Karlin, A. M., *Uroki ljubezni – uroki smrti: Nenavadni običaji daljnih dežel*, Celje 2009.
- Karlin, A. M., *Sama: Iz otroštva in mladosti*, Celje 2010.
- Knorovsky, K., 21 Visionary Women Travelers, *National Geographic Traveler* 36(5), oktober in november 2019, str. 102–107.
- Pearce, S. M., The urge to collect, v: *Interpreting objects and collections*, (ur. Pearce, S. M.), London 2003, str. 157–159.
- Schreiber, H., *Chronik des Kirchspiels Brunshaupten*, Bund II, Kühlungsborn Pfarrhaus 1934.
- Schreiber Gammel, T., *Dvoje življenj – en cilj*, Celje 2016.
- Shaffer, G. L. A., *The Log of the Empire State*, CreateSpace Independent Publishing Platform 2014.
- Šmitek, Z., *Poti do obzorja: Antologija slovenskega potopisa z neevropsko tematiko*, Ljubljana 1988.
- Šmitek, Z., *Srečevanja z drugačnostjo: slovenska izkustva eksotike*, Radovljica 1995.
- Tierney, R. T., *Tropics of savagery: The culture of Japanese empire in comparative frame*, Berkley, Los Angeles in London 2010.
- Trnovec, B., *Kolumbova hči: Življenje in delo Alme M. Karlin* (diplomsko delo), Celje in Škofja Loka 2009.
- Trnovec, B., *Kolumbova hči: Življenje in delo Alme M. Karlin*, Celje 2011.
- Trnovec, B., *Neskončno potovanje Alme M. Karlin: življenje, delo, zapuščina*, Celje, Ljubljana 2020.
- Vampelj Suhadolnik, N., Zbirateljska kultura in vzhodnoazijske zbirke v Sloveniji, v: *Procesi in odnosi v Vzhodni Aziji. Zbornik EARL*, (ur. Bekeš, A., Rošker J. in Zlatko Šabič, Z.), Ljubljana 2019, str. 93–137.

Barbara Trnovec

Kaj vse bom na poti odkrila, kaj prinesla s seboj!: potovanje in zbirka Alme M. Karlin

Ključne besede: Alma M. Karlin, potovanje okrog sveta, (muzejska) zbirka, motivi, interesna področja, zbiralna politika oziroma zbiralne strategije, cilji

Prispevek obravnava naravo potovanja, motive, interesna področja, zbiralno politiko oziroma zbiralne strategije in zbirko ter cilje Alme M. Karlin (12. 10. 1889–14. 1. 1950), pisateljice in novinarke, svetovne popotnice, ljubiteljske raziskovalke, poliglotke in teozofinje. V letih 1919–1927 je prepotovala svet. Narava njenega potovanja jo umešča med največje popotnike vseh časov; potovala je sama, neprekinjeno osem let in se po poti preživljala s sprotnim delom. Kljub temu da je zbiranje predmetov načrtovala že pred odhodom na pot, to zaradi nepričakovanega spleta okoliščin v glavnem ni potekalo sistematično, ampak naključno. Predmete za svojo zbirko je pridobivala na tri načine: z nakupi, kot darila in z nabiranjem v naravi. Rezultat takšnega zbiranja se odraža v raznorodnosti zbirke. Poleg produkcije nove vednosti je Alma M. Karlin imela tudi gospodarske in politične cilje.

Barbara Trnovec

All that I shall discover on my journey, the things I shall bring home with me! The journey and collection of Alma M. Karlin

Keywords: Alma M. Karlin, journey around the world, (museum) collection, motives, fields of interest, collecting policy resp. collecting strategies, objectives

The paper interrogates the nature of Alma M. Karlin's journey around the world, her motives, fields of interest, her collecting strategies, collection and objectives. Alma M. Karlin (12 October 1889–14 January 1950) was a writer, journalist, world traveller, amateur researcher, polyglot and theosophist. She travelled the world from 1919 to 1927. The nature of her journey places her among the greatest travellers of all time; she travelled alone, continuously for eight years, supporting herself by working. Although she had planned to collect items for her collection before she departed, due to the unexpected circumstances she didn't collect them systematically, but randomly or by chance. She acquired items in three ways: by buying them, receiving them as gifts and by gathering them herself. The heterogeneity of her collection reflects the nature of her collecting. Beside the production of new knowledge Alma M. Karlin has also had economic and political goals.

O avtorici

Barbara Trnovec je antropologinja, etnologinja, kustosinja in skrbnica Zbirke Alme Karlin v Pokrajinskem muzeju Celje, asistentka raziskovalka na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, publicistka in predavateljica, avtorica razprodane monografije *Kolumbova hči: življenje in delo Alme M. Karlin* (2011) in avtorica odmevne, velike pregledne razstave *Kolumbova hči Alma M. Karlin v Cankarjevem domu v Ljubljani, osrednjem slovenskem hramu kulture* (2017). Je dolgoletna raziskovalka življenja in dela Alme M. Karlin, njena velika poznavalka in biografinja.

About the author

Barbara Trnovec is an anthropologist and ethnologist, the curator and custodian of the Alma Karlin Collection at Celje Regional Museum, a research assistant at the University of Ljubljana's Faculty of Arts, a writer and lecturer, the author of the well-received monograph *Columbus's Daughter: The Life and Work of Alma M. Karlin* (2011), which sold out upon publication, and the creator of the major exhibition *Columbus's Daughter: Alma M. Karlin* at Cankarjev Dom, Slovenia's most important venue for culture (2017). Having spent many years researching the life and work of Alma M. Karlin, she knows her subject thoroughly and is singularly well-qualified as her biographer.